

Branislav Božić i Svetozar Raković
Juli 2025.

Zapošljavanje i položaj stranih radnika u Srbiji

Deficiti i na tržištu rada i u radnim pravima

Impressum

Izdavač

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)
Kancelarija Beograd
Dositejeva 51/1
11000 Beograd, Srbija

Odgovorna za sadržaj

Kirsten Schönefeld, direktorka
Friedrich-Ebert-Stiftung Beograd
Tel.: +381 11 3283 285
serbia.fes.de

Kontakt

office-serbia@fes.de

Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Fondacije Fridrih Ebert.
Komerijalna upotreba materijala koje objavljuje FES nije dozvoljena bez prethodne pisane saglasnosti FES-a. Publikacije FES-a ne smeju se koristiti u svrhe predizbornih kampanja.

Juli 2025

Branislav Božić i Svetozar Raković
Juli 2025.

Zapošljavanje i položaj stranih radnika u Srbiji

Deficiti i na tržištu rada i u radnim pravima

Sadržaj

UVODNE NAPOMENE I STATISTIKA	3
1. ZAKON O STRANIM RADNICIMA	5
1.1. Olakšano zapošljavanje stranaca	5
1.2. Stručnjaci: Po diktatu ekonomije	5
1.3. Sindikati: Krše se prava svih radnika	6
2. MIGRACIJA RADNE SNAGE U SRBIJI I REGIONU	8
2.1. Glavni pravac prema EU	8
2.2. Odliv iz Srbije: Maglovite statistike	9
2.3. Stranci rade legalno i „na crno“	9
2.4. Inspekcija pod novim teretom	10
2.5. Zapošljavanje gubi subvencije	11
2.6. Uzroci rasta radne imigracije	11
2.7. Motivi radnika pridošlica	12
3. POLOŽAJ STRANIH RADNIKA	13
3.1. Poslodavci: Uvoz radne snage neizbežan	13
3.2. Sindikati: Eksploatacija ne prestaje	13
3.3. Stručnjaci: Obespravljeni i domaći i strani	14
REZIME	16
IZVORI	17

Uvodne napomene i statistika

Da će Srbija postati veliki uvoznik radne snage – to pre 10-15 godina nisu smeli da prognoziraju ni ovdašnji političari u predizbornim kampanjama. Poslednjih godina, međutim, očigledan je trend priliva stranih državljana. Uprkos međusobno neusklađenoj statistici nadležnih ministarstava i drugih državnih institucija, izvesno je da broj imigranata raste iz godine u godinu.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku ("Imigracija stranaca u Republici Srbiji", april 2025.), 2012. godine službeno je evidentiran dolazak 4.279 stranaca, u 2018. ih je bilo 5.441, da bi 2023. godine njihov broj narastao na 41.273. RZS u svojoj analizi nema podatke o radno angažovanim strancima, ali ukazuje da u 2023. godini "čak 88% stranaca koji su imigrirali pripada radno sposobnom kontingentu (15 - 64 godine)."

Dok poslodavci, doduše sporadično i uzgred, izražavaju zadovoljstvo zbog povećanog priliva strane radne snage, sindikalni predstavnici kažu da nisu protiv tog trenda ali da imaju veoma ozbiljne primedbe na pravni i ekonomsko-socijalni položaj stranih radnika. Baš kao što kontinuirano ukazuju na sve lošiji položaj domaćih radnika u Srbiji.

Talasi pridošlica

Podaci Nacionalne službe zapošljavanja pokazuju da je 2023. godine zvanično dozvoljen boravak za nešto više od 52.000 stranaca. Nepotpune i nezvanične procene su da je u 2024. godini radni angažman u Srbiji našlo između 80.000 i 100.000 stranih lica. Najnovija Studija tržišta rada koju je sproveo UNDP u Srbiji predviđa da će se potrebe za radnom snagom povećati sa 125.000 radnika u 2024. godini na skoro 144.000 do 2026. godine, sa najvećom potražnjom u sektorima prerađivačke i IT industrije, dok će i dalje postojati visoka potražnja u sektorima veleprodaje i maloprodaje, prenela je RTV Vojvodine.

Pored rasta radno aktivnih stranaca, zajednički pokazatelj medijskih objava i izvora na koje se pozivaju je da među pridošlicama iz sveta prednjače državljani Rusije i Kine, slede radnici iz Turske i Indije, zatim iz Indije, Kube, Makedonije, Ukrajine, Nepala, Bosne i Hercegovine...

Poslovi na kojima se u Srbiji angažuju stranci su veoma različiti. Ruski građani uglavnom rade na daljinu – pretežno za informatičke kompanije i internet platforme, Kinezi zapošljavaju kineske kompanije u rudarskom i metalopreradačkom sektoru, proizvodnji delova za motorna vozila, gumarskoj industriji i građevinarstvu, ali ih ne mali broj obavlja i samostalnu trgovinsku delatnost. Radnici iz Tur-

ske angažovani su u fabrikama u vlasništvu turskog kapitala u tekstilnoj i obućarskoj industriji, ali ih ima i na gradilištima. Indijski državljani obavljaju razne poslove u industriji ali i u drumskom prevozu. Imigranti iz drugih država takođe su često angažovani u građevinarstvu, metalском kompleksu, prehrambenoj industriji, poljoprivredi, ugostiteljstvu, prevozu, trgovini...

Ne postoji zvanična evidencija o tome koje poslove najčešće obavljaju strani državljani u Srbiji, ali se iz informacija u medijima mogu izvesti neki nalazi. Rusi su velikim delom uposleni na kreativnim poslovima u informatičko-komunikacijskom sektoru. Kinezi su očekivano u većem broju zastupljeni u menadžersko-upravljačkom, administrativnom i inženjerskom kadru kompanija u kineskom vlasništvu, ali ih ima i među industrijskim, građevinskim i trgovinskim radnicima. Najveći broj drugih stranaca u Srbiji, uz tzv. izuzetke koji dokazuju pravilo, obavlja rutinske poslove u proizvodnji, građevinarstvu, transportu, na plantažama voća i povrća, kao i u uslužnim delatnostima - trgovini, hotelijerstvu, ugostiteljstvu, kurirskim službama...

U periodu pisanja ove analize, Vlada Srbije je (12. juna) donela Uredbu o prestanku važenja Uredbe o kriterijumima za dodelu podsticaja poslodavcima koje zapošljavaju novonastanjena lica u zemlji. Obrazloženje je da je povećan broj poslodavaca koji se prijavljuju za subvencije, kao i broj onih koji su se nastanili u Srbiji, što je „dovelo do nemoćnosti da se i za naredne godine planiraju obaveze u skladu sa važećom Uredbom koja predviđa da se sredstva isplaćuju do visine raspoloživih budžetskih sredstava...“ Vlada je navela i da „poslodavci koji zapošljavaju novonastanjena lica ipak mogu da koriste pravo na poreske olakšice u vidu umanjenja osnovice poreza za zarade za novonastanjene obveznike, u skladu sa Zakonom o porezu na dohodak građana“.

Ipak, u ovom trenutku je teško predvideti kako će ova odluka države uticati na dalji priliv stranih radnika. Takođe će se tek videti i kako će na buduću finansijsku podršku države uticati rezultati ankete o potrebama poslodavaca za zanimanjima, znanjima i veštinama za period 2025–2027. godine, koju su 23. juna pokrenuli nadležni u Ministarstvu za rad i zapošljavanje u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje, Unijom poslodavaca Srbije i Privrednom komorom Srbije. Kako je saopšteno, anketa je podržana u okviru saradnje Nemačke i Srbije (koordinacija Nemačke agencije za međunarodnu saradnju - GIZ), "sa ciljem da se osnaži tržište rada i omogućiti bolje planiranje politike zapošljavanja u Srbiji". Istraživanje koje će trajati do avgus-

ta, treba da obuhvati 2.200 poslodavaca, od preduzetnika i mikro preduzeća do srednjih i velikih kompanija, a na osnovu rezultata će Ministarstvo za rad "planirati mere aktivne politike zapošljavanja, a posebno obuke za tržišta rada i potrebe poslodavaca i druge vidove podrške".

Uzroci rasta radne imigracije

Na tržištu rada Srbije poslednjih godina osetno nedostaju pojedina zanimanja a neke procene su da će u narednoj deceniji taj manjak iznositi između 80.000 i 100.000 radnih pozicija. Pogoršavanje ponude radne snage ilustruju i sledeći podaci: u poslednjem kvartalu 2018. u jednoj anketi poslodavci su naveli da imaju problem sa nedostatkom zaposlenih u ukupno 34 zanimanja, da bi krajem 2023. u sličnoj anketi, identifikovali manjak zaposlenih u čak 127 zanimanja. Ekonomisti ukazuju da to predstavlja ozbiljnu kočnicu za poslovanje ne samo tih firmi, već i za celokupan privredni razvoj zemlje.

Ključne uzroke deficita radne snage stručnjaci vide u depopulaciji do koje dolazi zbog starenja stanovništva i negativnog priraštaja. Prema nedavno publikovanim podacima republičkog zavoda za statistiku Srbija je u poslednjih deset godina - od 2012. do kraja 2024. - zbog negativnog prirodnog priraštaja ostala bez 543.567 stanovnika. U toj dekadi evidentirano je 830.177 novorođenih i 1.374.745 preminulih. U prošloj godini u Srbiji je rođeno samo 60.813 beba, što je istorijski minimum od 1950. od kada državna statistika evidentira te podatke, a kada je bilo skoro 200.000 novorođenih.

Na porast deficita radno aktivnih ljudi takođe utiče i starenje: projektovano je da će se do 2030. godine procenat stanovništva starosti 65 plus povećati sa 21 na 24 procenata. Zbog rasta kontinuiranog negativnog priraštaja, projekcije Zavoda za statistiku za populacionu budućnost Srbije su veoma sumorne: u naredne tri decenije stanovništvo će se smanjiti za približno 1,5 miliona (sa 6,7 miliona u 2022. na 5,2 miliona 2052.)

Radni deficiti su u velikoj meri i posledica intenzivnog dugogodišnjeg emigriranja građana, pre svega ka najrazvijenijim zemljama. Prema ranijim podacima Ujedinjenih nacija, 15% populacije Srbije živi van „matice“ - najčešće u državama Evropske unije, SAD i Australiji, a danas je taj procenat sigurno veći. Kako ekonomska i socijalna politika nisu usporile depopulaciju, Srbija se poslednjih godina suočava sa manjkom radne snage u pojedinim sektorima, a predviđanja su da će u narednim decenima taj deficit nastaviti i produbiti.

U vezi sa seobom radne snage iz Srbije važno je i ukazati na uvreženu zabluđu da je generalno reč o odlivu pameti, odnosno da među onima koji odlaze u potragu za bolje

plaćenim poslom i kvalitetnijim životom prednjače visokoobrazovani kadrovi. Naravno da među odlazećima stručnjaci – naučnika, inženjera, lekara... Međutim, kako je još 2022. godina ukazao profesor beogradskog Ekonomskog fakulteta, među desetinama hiljada onih koji odlaze na rad u inostranstvo pretežu radnici srednjeg i nižeg obrazovanja. Na (njihova) upražnjena mesta u domaćem građevinarstvu, turizmu, ugostiteljstvu... dolaze stranci.

Najviše radnika iz Rusije, Kine, Turske i Indije

U periodu od 1. januara do 20. decembra 2023. godine, u Srbiji je strancima ukupno izdato 50.397 radnih dozvola, pokazuju podaci Ministarstva za rad zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Posmatrano po zemljama iz kojih dolaze radnici, broj izdatih radnih dozvola u 2023. godini bio je sledeći: Rusija 19.645 (5.375 žena); Kina 10.198 (1.071 žena); Turska 4.946 (132 žene); Indija 4.914 (59 žena); Nepal 1.074 (243 žene).

U sindikatima navode da ne postoji zvanična evidencija o tome koje poslove najčešće obavljaju strani državljani u Srbiji, ali da se pretpostavlja da je najveći broj angažovan na gradilištima, plantažama voća i povrća, u kioscima zdrave hrane i magacinima, fabričkim pogonima, na pozicijama vozača autobusa i kamiona, i drugim sličnim poslovima. Sa izuzetkom ruskih državljana među kojima prednjače oni koji su bežeći od rata u Srbiju preneli svoje preduzetništvo "na daljinu", posebno u informacionim, marketinškim i trgovinskim poslovima.

Manji broj stranaca koji su radeći u Srbiji ili za srpske firme bili osigurani stekao je i pravo na penzije (ili deo penzija). Fond PIO je u martu 2024. objavio da se penzije i ostala prava ostvarena u Srbiji isplaćuju u 28 zemalja sveta (ne računajući bivše jugoslovenske republike).

"Prema podacima za 2023. godinu od ukupno 13.367 korisnika više od polovine živi u Nemačkoj – 7.288 korisnika, slede Austrija sa 2.491 korisnika, Mađarska sa 1.344, u Švedskoj je njih 275, u Švajcarskoj 238, u Francuskoj 220, u Češkoj 155, u SAD 149 korisnika... Tokom 2023. godine po ovom osnovu je transferisano preko 2,3 milijarde dinara, a ove prinadležnosti isplaćuju se tromesečno, zbog visokih administrativnih troškova i relativno niskih (pojedinačnih) iznosa", naveo je Fond PIO.

Stručnjaci ukazuju da ni ubuduće ne treba očekivati „atak“ stranaca na Fond PIO. Prvo, zato što su stranci do sada dolazili pre svega kao sezonski ili privremeni radnici, dok se ne završi određeni posao, tako da se nisu zadržavali dovoljno dugo da bi ispunili uslove za penzionisanje. Uz to, penzija stranca stečena sa samo 15 godina radnog staža bila bi veoma bliska minimalnoj penziji.

1.

Zakon o stranim radnicima

U Strategiji Republike Srbije o ekonomskim migracijama za period 2021-2027., navodi se da se zemlja suočava sa nedostatkom kvalifikovane radne snage u brojnim sektorima, a pre svega u inženjerstvu, informatičkim tehnologijama i zdravstvenoj zaštiti. Zato se država se opredelila za privlačenje stranaca različitih obrazovnih profila. Jedna od realnih slabosti tog strateškog pristupa jeste to što nije razrađen na lokalnom nivou: neke lokalne samouprave donose planska dokumenta za upravljanje migracijama, ali se „niti jedna do sada nije bavila potencijalima migranata za popunjavanje upražnjenih radnih mesta na lokalnu“ (Studija o mobilnosti radne snage, Institut za razvoj i inovacije).

Postupajući po svojoj strategiji, država je na spoljnom planu pokrenula inicijativu Otvoreni Balkan kako bi pospešila kretanje robe i kapitala između zemalja regiona. Na unutrašnjem planu, napravljeni su krupni normativni koraci izmenama zakonskih rešenja o strancima kako bi se pojednostavile komplikovane procedure u vezi sa odobravanjem privremenog i trajnog boravka imigranata, a posebno sa izdavanjem radnih dozvola stranim radnicima.

1.1. Olakšano zapošljavanje stranaca

Postupak odobravanja rada stranaca u Srbiji pre svega je značajno unapređen uvođenjem tzv. jedinstvene dozvole za boravak i rad stranaca, koja je počela da se izdaje u februaru 2024. godine. Propisani rok za izdavanje takve dozvole skraćen je na 15 dana, a ceo postupak je digitalizovan što je svakako donelo olakšanje poslodavcima i strancima.

Izmenjenim Zakonom o strancima (stupio na snagu u februaru 2024.), propisano je da se zapošljavanje stranih lica ostvaruje se pod uslovom da: a) poseduje vizu za duži boravak po osnovu zapošljavanja, za one zemlje koje su u viznom režimu; b) poseduje odobrenje za privremeni boravak ili stalno nastanjenje u Srbiji; i c) poseduje dozvolu za rad u Srbiji uz propisane izuzetke.

Član 18. Zakona o strancima uređuje tri vrste viza: a) aerodromsku tranzitnu vizu (viza A), b) vizu za kraći boravak (viza C) i v) vizu za duži boravak (viza D). Jedino viza za duži boravak, u skladu sa članom 22. obezbeđuje pravo na zaposlenje u Srbiji. U slučaju da je osnov izdavanja vize zapošljavanje, od 2020. godine, dobijanje ove vize podrazumeva i dozvolu za boravak i rad u Srbiji. Međutim, u slučaju da se viza izdaje po drugom osnovu, poslodavac mora podneti i zahtev za radnu dozvolu Nacionalnoj službi za zapošljavanje, što znači da se ovi postupci mogu odvijati paralelno.

U slučaju da strancu nije potrebna viza za ulazak u Srbiju, potrebno je da, pre početka rada, podnese zahtev za tzv. je-

dinstvenu dozvolu. Ukoliko je stranac već dobio odobrenje za privremeni ili stalni boravak u Srbiji po drugom osnovu, on stiče pravo na rad i bez izdavanja jedinstvene dozvole.

Zakon o zapošljavanju stranaca (izmenjen 2023.) propisuje da pravo na slobodan pristup tržištu rada u Srbiji i bez dozvola za rad imaju državljani EU, kao i članovi porodice državljanina EU pod uslovom da ne smeju postati neprimereni teret sistemu socijalne zaštite, odnosno da obezbeđuju dovoljno sredstava za izdržavanje sebe i svoje porodice.

Novim paragrafima predviđena su i neka retka ograničenja. Prvo je test tržišta rada, što znači da formalno poslodavac ne može da zaposli stranca ukoliko na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje postoje domaći radnici koji bi mogli da obavljaju iste poslove.

Drugo zakonom predviđeno ograničenje je da Vlada Srbije može da uvede kvote ili ograničenja u broju stranaca koji mogu da pristupe tržištu rada Srbije, ukoliko proceni da to diktiraju prilike na tržištu rada.

1.2. Stručnjaci: Po diktatu ekonomije

Novi propisi o zapošljavanju stranaca ohrabruju jer preduzećima olakšavaju angažovanje nedostajućih kadrova, izjavio je Dragoljub Rajić iz Mreže za poslovnu podršku, povodom donošenja novog zakona. Međutim, napomenuo je da Srbija nema relevantne državne ustanove za testiranje znanja, veština i psihofizičkih sposobnosti stranaca koji dolaze u potrazi za poslom. To su inače mere zapošljavanja stranaca koje postoje u drugim zemljama, posebno u članicama EU, koje takođe imaju problem sa manjkom radne snage.

„Primeru radi, u Nemačkoj se uči jezik, prolaze razne provere, obuke i sve to traje više meseci. Potrebno je proveriti i poreklo tih osoba, kriminalni dosije. Često su zemlje iz kojih dolazi na visokom nivou kriminala sa prisutnom korupcijom, a legalni poslovi često mogu da budu samo paravan“, upozorio je Rajić u izjavi za N1.

Mario Reljanović, naučni saradnik beogradskog Instituta za uporedno pravo ocenio je nakon usvajanja novog zakona da on nije loše napisan, odnosno „da ga je pisao neko ko je imao uvid u lošu primenu dosadašnjih pravila“. U izjavi za potrebe ove analize, Reljanović kaže da nije promenio mišljenje.

„Naravno, u međuvremenu se stanje na tržištu rada u Srbiji izmenilo, ekonomska politika koju vlast forsira više od 15 godina daje očekivane negativne rezultate, tako da je i rast potražnje za radnom snagom tokom ove godine umanjen, ali naravno i dalje postoji. Ako se pogleda struktura ljudi

koji dolaze, jasno je da strani radnici uglavnom popunjavaju potražnju za obavljanjem niskokvalifikovanih poslova, ili, u najboljem slučaju, obavljaju zanatske delatnosti. Jako je malo VKV radnika, a i oni nisu došli da obavljaju poslove koji se mogu smatrati deficitarnim već su uglavnom rezultat neke strane investicije (menadžment, inženjeri) ili globalnih geopolitičkih dešavanja (visokovalifikovane izbeglice iz Rusije i Ukrajine)“, navodi naš sagovornik.

Reljanović ističe da je dovođenje stranih radnika uglavnom nekontrolisano i da ne postoji racionalan plan kako se na duži rok mogu nadomestiti nedostaci u domaćim kadrovima. To je, dodaje, problem od samog početka, i tu se nije puno toga promenilo, mada je u jednom trenutku bilo naznaka da će se krenuti u pravcu kontrolisanih i planskih radnih migracija. To se, ipak, za sada nije dogodilo.

Iako smatra da novi paragrafi neće negativno uticati na poziciju domaće radne snage ovaj ekspert za radno pravo ukazuje da je problem radnih deficita mnogo dublji od normi i da se ne rešava normama. Naprotiv, takvim pristupom se dampinguju cene rada i podržava dalji odliv domaćih kadrova. Prioriteti zakonodavca, odnosno vlasti je da se zadovolje potrebe privatnog sektora, pre svega u domenu manuelnih poslova, gde je radna snaga jeftina, a da pri tome ne postoji veliko interesovanje da se značajnim poboljšanjem uslova rada i podizanjem zarada zadrže visokospecijalizovani radnici i stručnjaci:

«Ovakvim pristupom na duge staze nećete moći da nađete visokospecijalizovane ljude. Indijac koji, primera radi, radi u Srbiji za 600 evra, vrlo brzo će da ode tamo gde će dobiti veću platu, a to je gotovo svuda u Evropi“, ukazuje Reljanović.

Prema njegovim rečima, strani radnici koji su legalno zaposleni u Srbiji imaju sva prava, obaveze i odgovornosti kao domaći radnici, što uključuje i obavezno socijalno osiguranje. To praktično znači da bi stranac koji sakupi 15 godina staža osiguranja i navrš 65 godina života mogao da zatraži starosnu penziju od Fonda PIO.

Međutim, treba imati u vidu sledeće: Prvo, strani radnici su do sada dolazili pre svega kao sezonski, odnosno projektni radnici - dok se ne završi određeni posao, tako da se niko od njih nije zadržavao dovoljno dugo da bi se približio navedenim uslovima za penzionisanje. Drugo, stranci koji su duže vreme radili u Srbiji i imali stalni boravak mogli su steći i pravo da zatraže državljanstvo Srbije. Konačno, penzija stranca stečena sa samo 15 godina staža bila bi veoma bliska minimalnoj. Zbog navedenog, ukazuje Reljanović, nema „opasnosti“ od ataka stranaca na Fond PIO u Srbiji.

Naš sagovornik podseća i da je, do uvođenja novog sistema zapošljavanja stranaca, zakonom bio regulisan samo ugovor o radu, osim za sezonske poslove, gde su se primenjivali ugovori o privremenim i povremenim poslovima u određenim delatnostima.

«Prema novom zakonskom rešenju, moguće je zaključiti i ugovore o radnom angažovanju bez zasnivanja radnog odnosa, u onim situacijama u kojima bi se mogli zaključiti i

sa domaćim radnicima. Stranci se mogu zaposliti i putem agencija za privremeno zapošljavanje (lizing radnika) i - prema slovu zakona - oni koji su zaposleni na taj način ne smeju izgubiti nijedno pravo u odnosu na druge kategorije radnika. Znamo iz prakse da svi ti radnici (agencijski, i oni van radnog odnosa) uglavnom imaju lošije uslove rada od radnika u radnom odnosu - to je jasno kada je reč o domaćim radnicima, pa nema mnogo neizvesnosti da će isto važiti i za strane radnike», objasnio je Reljanović.

On je ukazao i na jedno važno pitanje kome zakonodavci nisu posvetili dužnu pažnju: mogućnosti integracije odnosno ostanka stranaca u Srbiji, što uključuje osiguranje, obrazovanje, priznavanje diploma, kupovinu nekretnina...

I Reljanovićev kolega u struci, profesor Pravnog fakulteta u Kragujevcu Bojan Urdarević ističe kao posebno važno pitanje integracije stranaca u srpsko društvo:

“Ako se izdavanje tih dozvola relaksira, a očigledno hoće, broj stranih radnika može lako dostići 100.000 i više. Plus njihove porodice. Kako onda toliki broj ljudi integrisati u društvo? Šta je sa jezikom, školstvom za njihovu decu, kapacitetima zdravstva... O svemu tome se ne govori, upravo zato što se i na tu temu gleda samo ekonomskom logikom. A to svakako nije dobro, jer na duži rok možemo imati velike probleme.”

1.3. Sindikati: Krše se prava svih radnika

Na naše pitanje da li je Zakonom o zapošljavanju stranaca iz 2023. pravno izjednačen položaj stranih i domaćih radnika, kako se to tvrdi iz krugova vlasti, predsednica Ujedinjenih granskih sindikata „Nezavisnost“ Čedanka Andrić ističe da se pozicija svih radnika u Srbiji može izjednačiti samo punom primenom Zakona o radu.

„Mislim da i nije bila namera da se taj položaj izjednači već da se olakša angažovanje stranih radnika i zakonodavstvo u određenoj meri harmonizuje sa evropskim zakonodavstvom. Ono šta izjednačava strane i domaće radnike jeste puna primena Zakona o radu“, kazala nam je Andrić.

Ona ocenjuje da propisi o radnom angažovanju stranaca suštinski nisu negativno uticali na poziciju domaćih radnika, ali da to pitanje zahteva širi pogled: „Dosta drugih elemenata nezavisno od ovog zakona je negativno uticalo na poziciju domaćih radnika. Niske zarade, kršenja radnih i sindikalnih prava, neefikasno pravosuđe, nemogućnosti usavršavanja i napredovanja po zaslugama, sve više prekarnih poslova i čitav niz drugih elemenata.“

A da li je novim paragrafima o strancima udovoljeno isključivo poslodavcima, koji se suočavaju sa deficitom na tržištu rada u Srbiji? I šta je sa pravom na sindikalno organizovanje stranaca, pitali smo predsednicu „Nezavisnosti“?

„Nije neuobičajeno da se deficit radne snage rešava uvozem radne snage, to se dešava svuda u svetu. Problem je šta se ovde prave nemošti i poslodavci i država i ne žele da kažu da je do tog deficita došlo jer su ljudi napuštali zemlju zbog niskih zarada, loše socijalne politike, partijskog zapošljavanja, urušavanja institucija, korupcije. Nažalost

svedoci smo i zloupotreba od strane poslodavaca pa se strana radna snaga angažuje ne zbog deficita već imate situacije da se domaći radnici proglašavaju tehnološkim viškom, a onda na njihovo mesto dovedu strani radnici da rade za manje zarade. Na ovaj način alavost kapitala zadovoljava samo svoj interes i krši prava i domaćih i stranih radnika, a država se naročito ne uzbuđuje što se ovde radi o zloupotrebi prava. U ovakvim situacijama ne treba okretati radnike jedne protiv drugih, već vršiti pritisak na institucije da rade svoj posao.

Što se tiče sindikalnog organizovanja, možete organizovati strane radnike koji imaju odgovarajući ugovor o radu, ali ako govorimo o onima koji dolaze na kratkoročne ugovore, često radeći u sivoj zoni, onda je to nemoguće. Nije retka ni praksa stranih poslodavaca koji imaju firme u našoj zemlji da dovode radnike iz svojih zemalja, ali im brane da se sindikalno organizuju, čak se na njih ne odnose kolektivni ugovori koji u toj firmi postoje i primenjuju se samo na domaće radnike“, objasnila je Čedanka Andrić.

Govoreći o efektima Zakona o zapošljavanju stranih radnika, konkretnije o pojednostavljivanju procedura za izdavanje jedinstvene boravišno-radne dozvole, potpredsednik Saveza samostalnih sindikata Srbije Duško Vuković kaže da to administrativno deluje kao korak napred.

„Međutim, tvrditi da je time izjednačen položaj stranih i domaćih radnika jednostavno nije tačno. U praksi, strani radnici i dalje su u znatno nepovoljnijem položaju. Pojednostavljena procedura ne podrazumeva poštovanje prava stranaca koji i dalje zavise od poslodavaca, što stvara odnos potpune zavisnosti i podložnosti zloupotrebama. Nemaju mogućnost učlanjenja u sindikate kao ni pristup informacijama o svojim pravima, a zbog jezičke i kulturne barijere teško se snalaze u sistemu. Novi zakon se bavio administracijom, ali se nije ozbiljno pozabavio suštinom – zaštitom prava radnika. Ako neko radi 10 sati dnevno za 300-400 evra mesečno, smešten u baraci, bez grejanja i bez ugovora – nije mu mnogo važna jednostavnija procedura“, ocenio je Vuković uz napomenu da se „jednakost ne meri brojem formulara, nego uslovima rada, pravima i dostojanstvom“.

Potpredsednik SSSS kaže da će sindikati nastaviti da insistiraju da se zakon dopuni zaštitnim mehanizmima, da inspekcije dobiju veću ulogu, i da se svi radnici – bez obzira na državljanstvo – tretiraju jednako u praksi, a ne samo na papiru.

„Inovirani Zakon o zapošljavanju stranaca sam po sebi možda ne deluje direktno negativno, ali posledice njegove primene, u kontekstu tržišta rada u Srbiji, svakako stvaraju ozbiljnu zabrinutost i kada je reč o položaju domaćih radnika. Pojednostavljena je procedura i ubrzan ulazak stranih radnika na tržište rada u uslovima u kojima poslodavci već godinama traže i nalaze načine da snižavaju cenu rada, izbegnu kolektivne ugovore i oslabe sindikalne uticaje. U takvom kontekstu, priliv radne snage koja je spremna da radi za niže nadoknade, često bez znanja jezika i prava, stvara pritisak na domaće radnike i dodatno slabi njihovu pregovaračku poziciju. Dakle, zakon nije u dovoljnoj meri zaštitio radnu snagu. Nema dovoljno kontrolnih mehanizama da se spreči nelojalna konkurencija na tržištu rada. Zakon je išao na ruku poslodavcima, a ne u pravcu zaštite radnika, bilo domaćih, bilo stranih“, ukazuje Vuković.

Naš sagovornik dodaje da pomenute primedbe ne znače da su sindikati generalno protiv uvoza radne snage.

„Mi ne kritikujemo dolazak stranih radnika - naprotiv, svi koji rade treba da imaju ista prava i dostojanstvo. Ali upozoravamo da zakon, u ovakvom formatu, može biti zloupotrebljen za dalju eroziju prava radnika u Srbiji - domaćih i stranih - i za održavanje modela jeftine i obespravljene radne snage. Zato tražimo uvođenje kvota za strane radnike i planiranje u skladu sa realnim potrebama tržišta rada, obaveznu i temeljnu proveru da li postoje domaći radnici koji mogu da popune radna mesta, jaču ulogu sindikata i inspekcija u nadzoru zapošljavanja stranih državljana. Nepravedna utakmica ne koristi ni domaćim ni stranim radnicima“, zaključuje Duško Vuković.

2.

Migracija radne snage u Srbiji i regionu

Godinama unazad Srbija, kao i druge zemlje u regionu, beleži stalni rast broja stranih radnika. U periodu od 2019. do 2023. godine izdato je preko 137 hiljada dozvola za rad, a stopa rasta izdavanja tih dozvola poslednjih godina je veća za 50 odsto, pokazuje „Analiza o mobilnosti radne snage“ Instituta za razvoj i inovacije.

Najveći broj stranaca kojima se odobrava i rad u Srbiji, po toj studiji dolazi iz Rusije (39 odsto), Kine (20 odsto), Turske i Indije (približno po 10 odsto). Samo u 2023. godini 81.710 stranih lica je dobilo dozvolu za boravak, a čak 52.178 njih je istovremeno tražilo i dobilo i radnu dozvolu. Pretpostavlja se da su konačne brojke mnogo veće, jer mnogi stranci u Srbiji rade na crno. Tako se u godišnjem izveštaju Inspektorata za rad za 2023. navodi da je svaki deveti strani radnik radio bez dozvole.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (analiza „Imigracija stranaca u Republici Srbiji“, april 2025.) ukupan broj stranaca kojima je odobren boravak u zemlji na dan 31.12. 2024. godine iznosio je 101.413. U tom broju najviše je bilo državljana Ruske Federacije – 53.140, zatim Kineza – 12.286, Indijaca – 4.574, Turaka – 4.029, građana Severne Makedonije – 1.952, Ukrajinaca – 1.472, Crnogoraca – 1.382...

2.1. Glavni pravac prema EU

Dugogodišnji generalni smer migratornih kretanja iz Srbije i drugih zemalja regiona vodi ka prostoru Evropske unije. Potvrđuju to i podaci Evrostata, koji pokazuju da je u 2021. više od 236 hiljada građana zapadnog Balkana i Turske po prvi put dobilo dozvolu za boravak u nekoj od zemalja EU što je u odnosu na 2013. povećanje za 56%. Najbrojniji su građani Turske (28%), zatim državljanin Albanije (23%), Srbije (14%), Bosne i Hercegovine (14%), Kosova (9%), Severne Makedonije (6%) i Crne Gore (1%).

Veoma mali broj državljana zemalja Zapadnog Balkana dolazi u Srbiju tražeći posao, uprkos političkim očekivanjima izraženim povodom uspostavljanja regionalne privredno-političke inicijative Otvoreni Balkan (potpisnici sraznih sporazuma o saradnji su Albanija, Severna Makedonija i Srbija).

Primeru radi, u 2024. godini izdato je svega 174 odobrenja za slobodan pristup tržištu rada na osnovu Otvorenog Balkana. Tim povodom naučni saradnik Instituta za uporedno pravo Mario Reljanović za potrebe ove analize potvrđuje da Otvoreni Balkan nije podstakao slobodno kretanje radne snage.

„Jednostavno, kao što se i komentarisalo još prilikom pomenutih najava da će jedinstveno tržište rada izazvati revoluciju u ponudi radnika u Srbiji, jasno je da države Otvorenog Balkana dele praktično iste uslove rada i da samim tim nisu privlačne za radnike. Radnici koji migriraju

iz ovih država traže daleko bolje uslove od onih koje mogu naći u zemljama Otvorenog Balkana. Čak i kada su ti uslovi malo bolji u nekoj od zemalja (na primer, prosečna zarada u Srbiji) troškovi života efektivno anuliraju bilo kakvu prednost legalnog zapošljavanja. Sa druge strane, sve tri države su izrazito emigrantske i postoje velike zajednice sunarodnika u mnogim državama EU, i širom sveta, što snalaženje na tržištu rada čini jednostavnijim – nema dakle mnogo prednosti ići u neku od država Otvorenog Balkana“.

Naš sagovornik ukazuje i na još jedan faktor koji utiče na nisku stopu radne migracije u regionu: „Činjenica je da većina radnika koji dolaze iz ovih zemalja radi na sezonskim poslovima, jako kratko se zadržava i nikada nije prijavljena. Dakle, mislim da je tamna cifra mnogo veća od zvaničnih statistika, i ona se nije promenila uvođenjem olakšica jer se propisi o zapošljavanju nisu poštovali ni ranije, kao ni sada“.

Predsednicu UGS „Nezavisnost“ Čedanka Andrić koja je sredinom maja ove godine učestvovala na konferenciji u Budvi (Crna Gora) o radnim migracijama u regionu, pitali smo za zaključke tog skupa.

„Jedna od ključnih poruka jeste da se na temu radnih migracija mora voditi socijalni dijalog gde će sindikati i poslodavci biti relevantni sagovornici a ne posmatrači. Aktivan dijalog takođe mora da se vodi i sa akademskom zajednicom i sa lokalnim samoupravama. Ukazano je i na potrebu redovnih razmena informacija i koordinacije aktivnosti vlada Zapadnog Balkana, kao i komplementarnost strateških dokumenata. Istaknuta je i neophodnost ulaganja u programe obuke za sticanje novih veština, učenja jezika radi lakše integracije ali i razvijanje programa kojima bi se prevenirala nezakonita eksploatacija radnika migranata. Konačno, naglašena je i potreba jačanja kapaciteta i uloge inspekcija rada“, kazala je Andrić za potrebe ove analize.

Potpredsednik Saveza samostalnih sindikata Duško Vuković takođe ukazuje da politička obećanja o Otvorenom Balkanu i slobodnijem protoku ljudi, roba, kapitala i usluga nisu ispunjena: „Iako su neki administrativni koraci pojednostavljeni, radnici iz regiona se i dalje suočavaju sa sličnim barijerama kao i prekomplikovanom dokumentacijom, neujednačenim priznavanjem diploma, neobaveštenošću i, pre svega, nedostatkom sistemske zaštite njihovih radnih prava“. Prema njegovim rečima, Otvoreni Balkan ne sme da bude otvoreno tržište samo za kapital, već i prostor sloboda i prava, dostojanstva i sigurnosti radnih ljudi.

Državne statistike, medijske objave i stručnjaci ukazuju da je najveći deo migracija sa Zapadnog Balkana poodavno usmeren ka zemljama Evropske unije. Stanovnici Albanije uglavnom emigriraju ka Italiji i nekim drugim zemljama EU, građani Severne Makedonije u potrazi za poslom sve

češće odlaze u susednu Grčku, naravno i druge članice Unije, dok državljani Srbije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore pretežno emigriraju ka Nemačkoj, Švajcarskoj ili Austriji.

Mobilnost radne snage u regionu već tradicionalno raste u vreme intenzivnijih građevinskih i poljoprivrednih poslova (maj – oktobar) kao i u periodu turističke sezone (jun - septembar). Takođe, radna mobilnost je kontinuirano veća u pograničnim oblastima.

2.2. Odliv iz Srbije: Maglovite statistike

Prema nekim ranijim procenama, Srbija je na 31. mestu u svetu po nivou emigracije, a različite i veoma razuđene procene navode da godišnje iz zemlje odlazi između 15.000 i 60.000 stanovnika.

Precizna, verodostojna evidencija broja stanovnika koji godišnje odlaze iz Srbije ne postoji, ali se procene „odliva“ mogu naći u nekim stručnim tekstovima, navodi već pominjana „Analiza o mobilnosti radne snage“. Tako poznati demografski istraživači – Austrijanci Wolfgang Luc i Nikolas Gelli - u studiji „Depopulacija kao politički izazov u kontekstu globalnih demografskih trendova“ (UNDP, 2020.) navode da se godišnje iz Srbije iseli približno 60.000 stanovnika, a da se 15.000-20.000 godišnje vrati u matiču. Na osnovu popisa stanovništva iz 2022. godine, zvaničnici Zavoda za statistiku procenili su da je u prethodnih deset godina iz Srbije godišnje emigriralo između 25.000 i 27.000 ljudi.

Razne studije ukazuju da su se faktori koji utiču na spoljne migracije donekle izmenili - od uži egzistencijalnih potreba i problema, ka traženju višeg standarda za život. Analiza navodi da je rad najčešći razlog boravka građana Srbije u inostranstvu (preko 166.000 njih), i da takva lica u emigraciji prosečno borave 12 godina. Pored lica koja rade, u kontingentu naših državljana u inostranstvu su i članovi njihovih porodica, studenti i lica koja tamo borave zbog nekih drugih razloga (lečenje i dr.).

Razlozi „odliva“ su dakle svakako različiti, a prema pomenutom zadnjem popisu iz 2022. u inostranstvu je boravilo približno 300.000 naših državljana. Na značajno veće brojeve ukazuju podaci Evrostat: krajem 2018. godine broj lica iz Srbije sa dozvolom boravka unutar neke od zemalja EU iznosio je 491.199. Samo u 2018. dozvolu boravka po prvi put na teritoriji Unije dobilo je 52.049 lica iz Srbije, što je za skoro 12.000 više nego u prethodnoj godini.

Mediji su svojevremeno „bombastično“ objavili da je Srbija samo u 2022. godini izgubila više od 72 hiljade ljudi, što je veličina srednjeg grada u Srbiji. Ova brojka predstavlja zbir podataka Zavoda za statistiku da je u toj godini negativan prirodni priraštaj (razlika između umrlih i novorođenih) iznosio 46.500, kao i nezvaničnu procenu da se iz zemlje iselilo nešto više od 25.000 ljudi. Ovaj poslednji podatak treba uzeti s rezervom, jer ovde nikada nije postojala pouzdana metodologija merenja „odliva mozgova“. Uostalom, maglovitost čak i „suve“ statistike pokazuju dva zadnja popisa stanovništva iz 2011. i 2022. godine: na osnovu tih brojki, Srbiju je za 11 godina napustilo samo 19.000 ljudi (!?) što nesumnjivo ne može biti tačno.

Od 2021. godine država je počela strateški da se bavi ekonomskim migracijama usvajanjem Strategije o ekonomskim migracijama 2021-2027. Kao opšti cilj Strategija postavljeno je stvaranje privrednog i društvenog ambijenta za usporavanje odlaska radno sposobnog stanovništva, ali i jačanje veza sa dijasporom, podsticanje povratnih i cirkularnih migracija i privlačenje stranaca različitih obrazovnih profila. Međutim, strategija je jedno, a realnost u vezi sa odlivom stanovnika po mnogo čemu je sasvim drugačija.

Mario Reljanović nam je u razgovoru za ovaj tekst ukazao da ni pre ni posle izmena zakonodavstva o strancima država ne preduzima konkretne, učinkovite korake da zadrži domaće radnike.

„Mnogi od njih ne žele da rade pod minimalnim uslovima (ili još nižim od minimalnih) i jednostavno će otići iz zemlje ka drugim, povoljnijim tržištima rada. Tako se dobija efekat da država otvaranjem tržišta rada za strance održava jako niske uslove rada i jeftin rad, pa nije ni potrebno dodatno ih pogoršavati da bi se stvorili negativni efekti nastavka odlazanja domaćih radnika“, kazao je naš sagovornik.

2.3. Stranci rade legalno i „na crno“

Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje pokazuju da je 2023. godine zvanično bio dozvoljen boravak za nešto više od 52.000 stranaca. Nepotpune i nezvanične procene su da je u 2024. godini radni angažman u Srbiji našlo između 80.000 i 100.000 stranih lica. A najnovija Studija tržišta rada, koju je sproveo UNDP u Srbiji, predviđa da će se potrebe za radnom snagom povećati sa 125.000 radnika u 2024. na skoro 144.000 do 2026. godine, sa najvećom potražnjom u sektorima prerađivačke i IT industrije, dok će i dalje postojati visoka potražnja u sektorima veleprodaje i maloprodaje.

Pored rasta radno aktivnih stranaca, zajednički pokazatelj medijskih objava i izvora na koje se pozivaju je da među pridošlicama iz sveta prednjače državljani Rusije i Kine.

Sudeći prema izveštaju NSZ o broju izdatih radnih dozvola i podacima Inspektorata za rad, mnogi stranci u Srbiji rade na crno, dolazeći u nju kao turisti. Prema izveštaju za 2023. godinu, svaki deveti strani radnik priikom kontrola Inspektorata radio je bez radne dozvole, odnosno bio je van sistema socijalnog i zdravstvenog osiguranja, a po novom izveštaju Inspektorata sada je taj procenat malo smanjen, odnosno manje je zatečenih radnika na crno.

Među najbrojnijim strancima sa radnim dozvolama na našem tržištu rada su tokom 2023. i u prvoj polovini 2024. bili se državljani Kine i to pre svega zahvaljujući kineskim firmama u Srbiji, kao što su čeličana u Smederevu i „Zidjin“ u Boru, a zatim iz Rusije, Egipta, Indije i Tadžikistana. Prema podacima NSZ, 2022. godine izdato je 35.167 dozvola za rad strancima: najveći broj su dobili državljani Kine (10.044), Ruske Federacije (8.081) i Indije (2.973).

Sledeće, 2023. godine, strancima je izdato mnogo više radnih dozvola - 52.165. Broj Kineza je ostao sličan prethod-

nom (10.602), ali se više nego duplirao broj dozvola za ruske državljane (20.395). Nagli skok broja Rusa, objašnjava se prilivom građana te zemlje zbog napada Rusije na Ukrajinu. Na trećem mestu 2023. su bili radnici iz Turske (5.070), slede Indijci (5.010), a za njima su bili ljudi iz Azerbejdžana, Tadžikistana, Pakistana, Sri Lanke i Vijetnama.

Od početka 2024. predato je još više zahteva - 67.000, rekao je tada savetnik ministra za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Srđan Barac. Kako su iz NZS ukazivali, veliki broj stranih radnika poslednjih godina angažovan je u građevinarstvu, u IT delatnosti, uslužnim delatnosti, ugostiteljstvu i hotelijerstvu i kao pomoćni radnici u raznim granama privrede.

Poslovi na kojima se u Srbiji angažuju stranci su veoma različiti. Ruski građani uglavnom rade na daljinu – pretežno za informatičke kompanije i internet platforme, Kineze zapošljavaju kineske kompanije u rudarskom i metalo-predrađivačkom sektoru, proizvodnji delova za motorna vozila, gumarskoj industriji i građevinarstvu, ali ih ne mali broj obavlja i samostalnu trgovinsku delatnost. Radnici iz Turske angažovani su u fabrikama u vlasništvu turskog kapitala u tekstilnoj i obućarskoj industriji, ali ih ima i na gradilištima. Indijski državljani obavljaju razne poslove u industriji, ali i u drumskom prevozu. Imigranti iz drugih država takođe su često angažovani u građevinarstvu, metalnom kompleksu, prehrambenoj industriji, poljoprivredi, ugostiteljstvu, prevozu, trgovini...

2.4. Inspekcija pod novim teretom

Kako nam je za potrebe ove analize saopštila Maja Ilić, načelnica Odeljenja za studijsko analitičke poslove i nadzor u republičkom Inspektoratu za rad, oni obavljaju poslove nadzora primene zakona (počev od Zakona o radu, do Zakona o zapošljavanju stranaca) u oblasti radnih odnosa i bezbednosti i zdravlja na radu.

Prema izveštaju Inspektorata za 2024. godinu, koji nam je Ilić predočila, inspektori su sprovedi ukupno 69.475 nadzora, od kojih 35.351 u oblasti radnih odnosa i 33.735 u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu (389 nadzora nad neregistrovanim subjektima). U nadzorima inspektori su zatekli 6.442 lica na radu „na crno“, a nakon inspekcijskih mera poslodavci su zasnovali radni odnos sa 3.927 lica (61 odsto).

U odnosu na ove brojeve za sve nadzore u Republici, u postupcima gde su zatečeni strani radnici, bilo legalno angažovani ili bez papira, u kontroli 2024. godine, prilikom 289 inspekcijskih nadzora, inspektori su zatekli na radu ukupno 7.482 strana državljanina, od kojih njih 611 nisu imali dozvolu za rad u Srbiji, što je otprilike svaki dvanaesti kontrolisani (malo više od osam odsto) i što je manje nego prethodnih godina, kada ih je bilo oko 11-12 odsto, može se zaključiti na osnovu poređenja podataka iz Inspektorata rada.

Zanimljivo je da strani državljani zatečeni u radu „na crno“, nakon inspekcijskog nadzora i donetih mera, često ne zasnivaju radni odnos sa poslodavcem, već bivaju vraćeni u matičnu državu, a umesto njih se radno angažuju druga, takođe strana lica. Inspektori rada su utvrdili da od ukup-

nog broja zatečenih stranih državljana na radu, poslodavci za njih osam odsto nisu prethodno obezbedili dozvole za rad u Srbiji, a sa njih pet procenata nisu zaključili ugovore o radu i nisu ih prijavili na obavezno socijalno osiguranje, navodi se u izveštaju.

Kada je reč o državljanstvu, prilikom nadzora zatečeni su najviše ljudi angažovani iz Kine (5.617), zatim Turske (712) i Rusije (628), a potom Indije (202), Nepala (76), Tadžikistana (40), Uzbekistana (34), Egipta (31), Kirgistan (25), BiH (16), Bangladeša (15), Indonezije (14), Šri Lanke (13), Ukrajine (12) i Azerbejdžana (11) itd.

Prošle godine, od pomenutih 611 zatečenih stranaca kojima poslodavci nisu obezbedili radne dozvole, najveći broj njih bio je iz Turske (425), zatim Indije (30), Uzbekistana (19), Kirgistan (17), Kine (16)...navodi se i izveštaju Inspektorata

Od pomenutog broja stranacabez radne dozvole, više od polovine (338) njih nije imalo zaključen ugovor o radu i/ili obavezno socijalno osiguranje; a tu opet prednjače državljani Turske (200), zatim Indije (30), Tadžikistana (17), Uzbekistana (12), Ruske Federacije...

Inspektori rada su takođe utvrdili da je 668 lica, od kojih najviše (375) državljana Kine, odnosno devet odsto od ukupno 7.482 zatečena strana državljanina na radu u Srbiji, zaposleno kod stranog poslodavaca u stranoj državi za koga rade ugovorene poslove, dok je 6.814 (91 odsto) angažovano kod poslodavaca registrovanih u Srbiji.

Prošle godine, Inspekcija rada je podnela ukupno 140 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka zbog nepravilnosti u u oblasti radnih odnosa i bezbednosti na radu, i samo jednu krivičnu prijavu. Istovremeno je donela ukupno 61 rešenje sa 135 naloga za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, 28 o zabrani rada na mestu rada, 64 naloga, 13 ukazivanja i upozorenja i 24 obaveštenja Upravi za strance u MUP-u.

Zbog nepravilnosti u sprovođenju Zakona o zapošljavanju stranaca, inspektori su doneli 10 rešenja sa 10 naloženih mera, 36 naloga, i 67 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka. Takođe, poslali su 24 obaveštenja Upravi za strance.

Kada je reč o Inspektoratu za rad, u vreme pripremanja izmena Zakona o zapošljavanju stranih radnika a i nakon njegovog usvajanja, predstavnici sindikata su izrazili sumnju da će inspekcija sa, kako su istakli, „značajnim kadrovskim manjkom“, uspeti da kontroliše primenu zakona i rastući rad „na crno“. Ukazivali su sindikati da 223 inspektora rada (od 281 sistematizovanog radnog mesta na kraju 2024.), gde svaki od njih teorijski treba da kontroliše po 1.500 preduzeća, neće moći efikasno da kontroliše radne dozvole velikog broja stranih radnika. Nasuprot tim sumnjama, u Ministarstvu rada su tvrdili da imaju dovoljno kadrova da kontrolišu zapošljavanje stranaca, „zahvaljujući dobroj organizaciji i radu preko vikenda“.

Sindikalci i novinari su apostrofirali prethodne primere sa radnicima u Beogradu na vodi, vijetnamskim radnicima na

gradilištu Lingloga u Zrenjaninu, zatim sa zaposlenima u Zidjinu u Boru i u još nekim mestima i firmama, gde uglavnom nije bilo adekvantnog ili dovoljnog postupanja iz Inspektorata i drugih državnih institucija. Sindikati su vrlo brzo nakon početka primene novih propisa, pokrenuli i tužbe protiv dve firme u Beogradu koje su nezakonito otpustile radnike i preko povezanih firmi na njihova radna mesta dovodili strance.

2.5. Zapošljavanje gubi subvencije

Da se u Srbiji u oblasti zakonodavstva i podsticaja za lakše zapošljavanje stranih radnika ne vodi konzistentna politika i praksa, svedoči i to što je nedavno nova vlada stavila van snage uredbu prethodne vlade o subvencijama poslodavcima koji zapošljavaju strane stručnjake.

U slobodnom „prevodu“ ovo znači da su se vlasti u Beogradu preračunale i kada je reč o sredstvima u budžetu za ove svrhe i kada se radi o očekivanom broju novozaposlenih stranaca, na primer u IT sektoru. Srpska IT Asocijacija (SITA), koja okuplja više od 20 kompanija i čije članice zapošljavaju oko 4.700 stručnjaka u Srbiji, izrazila je nekoliko dana nakon ove odluke duboku zabrinutost i pozvala na hitan dijalog sa predstavnicima vlasti „kako bi se razmotrile mere tranzicije i pronašla rešenja za zaštitu kompanija koje su, oslanjajući se na postojeće propise, već investirale značajna sredstva i počele zapošljavanje u skladu s Uredbom“. Prema navodima SITA, ta odluka doneta je bez konsultacija sa privrednim sektorom, a posebno bez dijaloga sa IT zajednicom, koja je tom merom direktno pogođena.

Podsetimo, Vlada Srbije je početkom 2022. godine donela Uredbu kojom je omogućila subvencije za zapošljavanje stranih državljana, pre svega u IT sektoru, sa platom od 1.800 evra ili više. Tada je zbog napada Rusije na Ukrajinu, bio evidentan priliv više hiljada građana Ruske federacije i Ukrajine koji su „preneli“ i svoje IT poslove iz svojih zemalja i nastavili su da rade onlajn u Srbiji. U APR je do polovine 2022. godine registrovano preko 1.000 privrednih društava čiji su osnivači privredna i pravna lica iz Rusije ili preduzetnici. Podsticaji su se isplaćivali u visini 70 odsto obračunatog i uplaćenog poreza na zarade za zaposlena novonastanjena lica i 100 odsto obračunatih i uplaćenih doprinosa za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje.

Podsetimo da je pre nekoliko godine sajt Nomad list, jedna od najpoznatijih internet lokacija za ocenjivanje destinacija za digitalne nomade, rangirala Beograd na sedmo mesto u Evropi, da bi početkom 2025. pao na 318. mesto. Osnovni problem digitalne industrije za koji se mislilo da se menja na bolje, jeste zakonska regulativa, koja ne prepoznaje digitalne nomade ili imigrante iz sektora IT poslova, kao posebnu kategoriju. Prema propisima o strancima, njihov boravak u Srbiji je ograničen na 90 dana - bez jasno definisanih poreskih i zdravstvenih okvira.

U ovom trenutku je teško predvideti kako će prethodna odluka države uticati na dalji priliv stranih radnika. Takođe će se tek videti i kako će na buduću finansijsku podršku

države uticati rezultati ankete o potrebama poslodavaca za zanimanjima, znanjima i veštinama za period 2025-2027. godine, koju su 23. juna pokrenuli nadležni u Ministarstvu za rad i zapošljavanje u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje, Unijom poslodavaca Srbije i Privrednom komorom Srbije. Kako je saopšteno, anketa je podržana u okviru saradnje Nemačke i Srbije (koordinacija Nemačke agencije za međunarodnu saradnju - GLZ), „sa ciljem da se osnaži tržište rada i omogući bolje planiranje politike zapošljavanja u Srbiji“. Istraživanje koje će trajati do avgusta, treba da obuhvati 2.200 poslodavaca, od preduzetnika i mikro preduzeća do srednjih i velikih kompanija, a na osnovu rezultata će Ministarstvo za rad „planirati mere aktivne politike zapošljavanja, a posebno obuke za tržišta rada i potrebe poslodavaca i druge vidove podrške“.

2.6. Uzroci rasta radne imigracije

Na tržištu rada Srbije poslednjih godina osetno nedostaju pojedina zanimanja a neke procene su da će u narednoj deceniji taj manjak iznositi između 80.000 i 100.000 radnih pozicija. Pogoršavanje ponude radne snage ilustruju i sledeći podaci: u poslednjem kvartalu 2018. u jednoj anketi poslodavci su naveli da imaju problem sa nedostatkom zaposlenih u ukupno 34 zanimanja, da bi krajem 2023, u sličnoj anketi, identifikovali manjak zaposlenih u čak 127 zanimanja. Ekonomisti ukazuju da to predstavlja ozbiljnu kočnicu za poslovanje ne samo tih firmi, već i za celokupan privredni razvoj zemlje.

Ključne uzroke deficita radne snage stručnjaci vide u depopulaciji do koje dolazi zbog starenja stanovništva i negativnog priraštaja. Prema nedavno publikovanim podacima republičkog zavoda za statistiku Srbija je u poslednjih deset godina - od 2012. do kraja 2024. - zbog negativnog prirodnog priraštaja ostala bez 543.567 stanovnika. U toj dekadi evidentirano je 830.177 novorođenih i 1.374.745 preminulih. U prošloj godini u Srbiji je rođeno samo 60.813 beba, što je istorijski minimum od 1950. od kada državna statistika evidentira te podatke, a kada je bilo skoro 200.000 novorođenih.

Na porast deficita radno aktivnih ljudi takođe utiče i starenje: projektovano je da će se do 2030. godine procenat stanovništva starosti 65 plus povećati sa 21 na 24 procenata. Zbog rasta kontinuiranog negativnog priraštaja, projekcije Zavoda za statistiku za populacionu budućnost Srbije su veoma sumorne: u naredne tri decenije stanovništvo će se smanjiti za približno 1,5 miliona (sa 6,7 miliona u 2022. na 5,2 miliona 2052.)

Radni deficiti su u velikoj meri i posledica intenzivnog dugogodišnjeg emigriranja građana, pre svega ka najrazvijenijim zemljama. Prema ranijim podacima Ujedinjenih nacija, 15% populacije Srbije živi van „matice“ - najčešće u državama Evropske unije, SAD i Australiji, a danas je taj procenat sigurno veći. Kako ekonomska i socijalna politika nisu usporile depopulaciju, Srbija se poslednjih godina suočava sa manjkom radne snage u pojedinim sektorima, a predviđanja su da će u narednim decenijama taj deficit nastaviti i probuditi.

U vezi sa seobom radne snage iz Srbije važno je i ukazati na uvreženu zabludu da je generalno reč o odlivu pameti, odnosno da među onima koji odlaze u potragu za bolje plaćenim poslom i kvalitetnijim životom prednječe visokobrazovani kadrovi. Naravno da među odlazećima stručnjaka – naučnika, inženjera, lekara... Međutim, kako je još 2022. godina ukazao profesor beogradskog Ekonomskog fakulteta, među desetinama hiljada onih koji odlaze na rad u inostranstvo pretežu radnici srednjeg i nižeg obrazovanja. Na (njihova) upražnjena mesta u domaćem građevinarstvu, turizmu, ugostiteljstvu... dolaze stranci.

2.7. Motivi radnika pridošlica

U nabranjanju manje više poznatih ključnih motiva stranaca koji „trbuhom za kruhom“ dolaze u Srbiju poslednjih godina, svakako treba poći od relativno lakog nalaženja posla. To se, prema navodima stručnjaka i sindikalaca, uglavnom odnosi na manuelne poslove u građevinarstvu i nekim uslužnim i sezonskim delatnostima. Stranim visokokvalifikovanim stručnjacima i naučnicima nije teško da nađu angažman ni u razvijem zapadnim zemljama pod daleko boljim uslovima, pa se na njihov priliv u Srbiju i ne računa.

Drugi motiv bi mogao biti olakšan administrativni pristup strancima, posebno od stupanja na snagu novih zakona o strancima i stranim radnicima kojim su procedure odobravanja boravka i rada takoreći spojene i veoma pojednostavljene.

Na trećem mestu bi se mogla rangirati geopolitička pozicija Srbije i njena otvorenost prema svetu, posebno prema Zapadu. Na taj motiv imigranata ukazuju i stručnjaci. Mario Reljanović kaže da za mnoge strane radnike naša zemlja zbog loših uslova rada postaje samo porlazna destinacija na putu ka državama Evropske unije. Stoga, po njemu, ni izmene zakonodavstva u pravcu njihovog lakšeg pristupa nemaju efekta, jer olakšani dolazak „Srbiju samo čini privlačnijom za tranzit radnika, a ne za njihovo stalno nastanjenje (i dugoročnu ulogu na tržištu rada) kako je bila originalna zamisao zakonodavca“.

Za deo stranaca koji se zapošljavaju u Srbiji i zarada je važan motiv, posebno za one koji u matičnim zemljama teško nalaze bilo kakve poslove. Tako motiva za dolazak državljana Indije objašnjava predsednik Indijsko-srpske poslovne komore Savikes Goel u razgovoru za nedeljnik NIN (decembar 2024.). On navodi da njegovi sunarodnici u Srbiji najviše rade kao građevinci, vozači autobusa i kamiona, zatim u poljoprivredi i industriji. Dodaje da su njihove plate (500 do 700 evra) „dosta više u odnosu na one koje bi u Indiji zaradili za isti posao, mada im zbog skupljeg života u Srbiji ne ostaje naročit prihod na kraju meseca“. Na kraju, Goel ukazuje i da „Srbija predstavlja dobar prolaz ka Evropi“.

Savim poseban je motiv velikog broja pridošlica iz Rusije i Ukrajine koji su u Srbiji našli utočište od rata i međunarodnih sankcija.

Analiza o mobilnosti radne snage (Institut za razvoj i inovacije) ukazuje da su brojne procedure u vezi sa radnim dozvolama pojednostavljene, sa ciljem privlačenja većeg broja stranih radnika. Govoreći o kanalima priliva stranih radnika direktor tog Instituta Nenad Jevtović objašnjava da deo njih dolazi u svojoj organizaciji, kao što su to radili Rusi i Ukrajinci bežeći od rata, ali naglašava da dominantan deo radnih migracija stiže na osnovu međudržavnih sporazuma o velikim infrastrukturnim projektima. To se, pre svega, odnosi na Kinu i Tursku, koje za realizaciju ugovorenih projekata za državu Srbiju dovode njihove firme sa mehanizacijom, opremom i radnicima.

Angažovanje radne snage iz Indije odvija se posredstvom agencija u toj zemlji koje o tome sklapaju ugovore sa fabrikama u Srbiji. Jevtović dodaje da su posredničke agencije za uvoz strane radne snage aktivne i u Srbiji: „Znam za neke slučajave gde su se cele advokatske kancelarije preorijentisale sa bavljenja advokaturom na organizovanje pravnih procedura, upravo, na primer, za dolazak radnika iz Turske“. Kaže da u tom posredništvu „svi gledaju svoju korist“ te da se taj proces „odvija uglavnom stihijski“, te da nije siguran koliko se potrebe i dugoročni interesi društva tu postavljaju na prvo mesto. Odnosno, kako će stranim radnicima uticati na domaće tržište rada, i kako to sve utiče na model privrednog rasta u Srbiji.

3.

Položaj stranih radnika

3.1. Poslodavci: Uvoz radne snage neizbežan

Poslodavci retko i sažeto javno govore o zapošljavanju stranaca ali se generalno može zaključiti da im rastući priliv radne snage apsolutno odgovara. Na žalost, iz Unije poslodavca nismo dobili tražene komentare za potrebe ove analize iako smo pravovremeno upitali pitanja predsedniku te asocijacije Milošu Neneziću.

Iz nekih izjava koje je medijima dao počasni predsednik Unije Nebojša Atanacković izvlačimo ključni stav da Srbiji nedostaje veliki broj radnika različitih profila, pre svega u javnom transportu i građevinarstvu, zbog čega raste i potreba za angažovanjem sve većeg broja stranih radnika. Kao jedan od glavnih razloga stalnog rasta priliva stranaca na tržište rada Atanacković navodi masovan odlazak domaćih kvalifikovanih radnika u zapadnu Evropu, ali i nezainteresovanost mlađih generacija da se školuju za zanate. Zato on prognozira da će se taj trend nastaviti, između ostalog i zato što obrazovni sistem u Srbiji ne prati u adekvatnoj meri potrebe domaćeg tržišta rada.

Komentarišući usvajanje izmene zakona o strancima, počasni predsednik Unije poslodavaca Srbije Nebojša Atanacković je ukazao i na regionalne migracije radno aktivnog stanovništva: „Kada je sezona, kuvari posebno ali i konobari, prelaze u Hrvatsku ili Crnu Goru gde su tada moguće veće plate. Tako da, ne samo da nam nedostaju zavarivači, keramičari ili armirači već nedostaju i radnici u ugostiteljstvu a kažu i da je u trgovini veliki problem.“ Dodao je da na domaćem tržištu nedostaje i na hiljade vozača. Smatra da bi zarade u sektorima sa deficitom radne snage trebalo da budu veće kako bi se privukla kvalitetnija radna snaga, mada i Atanacković ukazuje da Srbija ne može da bude konkurentna sa Zapadom.

3.2. Sindikati: Eksploatacija ne prestaje

U najvećim, reprezentativnim sindikatima početak priče o položaju stranih radnika počinju, kako kažu, ključnim konkretnim pitanjem - kako će se stranci organizovati u odbrani svojih prava?

U sindikatima navode da ne postoji zvanična evidencija o tome koje poslove najčešće obavljaju strani državljani, ali da se pretpostavlja da je najveći broj angažovan na gradilištima, plantažama voća i povrća, na mestima vozača autobusa, u industrijskim pogonima, ugostiteljstvu, na kurirskim i sličnim poslovima.

Pri tome, sindikalci ukazuju da se najveći broj pridošlica angažuje u manuelnim, veoma slabo plaćenim poslovima. Otuda pretpostavljaju da će strani radnici ili produžiti dalje u razvijenije države Evrope ili će se, ako im to ne uspe, vra-

titi u svoje zemlje. Bilo kako bilo, na domaćem tržištu na kome su cene rada i uslovi rada ispod svakog dostojanstva - nama će i dalje manjkati radna snaga.

Na molbu da opiše aktuelni položaj stranih radnika u Srbiji, predsednica Ujedinjenih granskih sindikata „Nezavisnost“ Čedanka Andrić kaže da ne postoji jedan profil stranog radnika kako bi odgovor mogao da bude odgovarajući za sve.

„Ako je to radnik koji je, na primer, došao iz neke siromašne zemlje sa dalekog istoka, angažovan na građevinskim poslovima za zaradu koja je nešto veća od minimalne, na ugovor od tri ili šest meseci, on živi u kolektivnom smeštaju sa nezadovoljavajućim higijenskim uslovima, sa minimalnom komunikacijom sa lokalnom zajednicom. Moguće je i da je došao preko agencije koja protivzakonito drži njegov pasoš kod sebe. To je onda jako težak položaj, daleko od dostojanstvenog rada i života.

S druge strane, ako je reč o inženjeru koji je došao da radi u firmi registrovanoj po zakonu, i koji ima zakonit ugovor o radu i dobru zaradu, on se lakše integriše u lokalnu sredinu, u mogućnosti je da plaća stan i dovede porodicu, onda je to sasvim drugačija, odnosno daleko povoljnija situacija“, objašnjava Andrić u razgovoru za potrebe ove analize.

Predsednica „Nezavisnosti“ ukazuje da „nije retka ni situacija gde strani poslodavci koji imaju firme u našoj zemlji dovode radnike iz svojih zemalja, ali im brane da se sindikalno organizuju, čak se na njih ne odnose kolektivni ugovori koji u toj firmi postoje i primenjuju se samo na domaće radnike“.

Odgovarajući na naše pitanje o položaju stranih radnika, potpredsednik Saveza samostalnih sindikata Srbije Duško Vuković kaže da su oni često u poziciji tihe eksploatacije mase: ljudi koji dolaze sa nadom u dostojanstven rad i bolji život, a zatiču nesigurne uslove, niske zarade, loš smeštaj i odsustvo osnovnih prava.

On navodi da su stranci prevashodno angažovani u teškim fizičkim poslovima – građevinarstvu, industriji i poljoprivredi – gde se radna prava gaze zarad profita. Pri tome, podseća, velika većina njih ne poznaje jezik, ni zakone ove zemlje, pa su zbog toga laka meta poslodavaca koji koriste svaku pravnu i administrativnu prazninu da ih potčine i učutkaju.

„Radnici iz inostranstva rade po 10 do 12 sati dnevno, često bez slobodnih dana, bez prava na sindikalno udruživanje, bez ličnih dokumenata, smešteni u nehumanim uslovima. To nije rad već savremeno ropstvo. Sindikalna centrala, koju predstavljam, ne pravi razliku između 'naših' i 'njihovih' radnika. Radnik je radnik. Eksploatacija je eksploat-

acija. I upravo zbog toga SSSS zahteva, pre svega, doslednu primenu zakona i nadzor nad poslodavcima koji zapošljavaju strane radnike“, rekao je Vuković za ovu analizu.

Dodaje da Samostalni sindikat zahteva transparentnost u procesu zapošljavanja stranaca, uključujući rad posredničkih agencija, insistirajući na humanim uslovima života i rada, kao i poštovanju osnovnih ljudskih prava.

„I na kraju, ali ne po važnosti, zahtevamo da se u potpunosti ostvari pravo stranih radnika da se sindikalno organizuju i kolektivno pregovaraju, kao i mnogo bržu i efikasniju reakciju institucija na slučajeve kršenja prava. Solidarnost među radnicima ne poznaje granice. Ako čutimo dok strane radnike tretiraju kao jeftinu radnu snagu bez dostojanstva, mi ćemo biti sledeći. Zato je borba za prava stranih radnika borba za dostojanstvo svih nas“, napominje naš sagovornik.

Kada je reč o uticaju poslodavaca na sindikalno organizovanje stranaca, Vuković ocenjuje da ponavlja da su novi propisi pre svega pisani da bi se zadovoljile potrebe poslodavaca, i da zakonodavac nije ni pokušao da odgovori na pitanje – kakva su prava tih ljudi koji dolaze da rade.

„Poslodavcima je omogućeno brzo, jednostavno i jeftino angažovanje stranih radnika, bez stvarnih obaveza da im garantuju dostojanstvene uslove. Strani radnici se često drže u informativnoj i pravnoj tami, bez jasnih kanala zaštite, pod stalnim pritiskom da ne izgube posao, a time i boravište. U takvim uslovima, pravo na sindikalno organizovanje je više teorija nego stvarnost“, zaključuje Duško Vuković podsetivši da je pravo na sindikalno organizovanje bez izuzetka pravo svih zaposlenih, koje garantuju Ustav Srbije i međunarodne konvencije.

3.3. Stručnjaci: Obespravljeni i domaći i strani

Opisujući za potrebe ove analize radno-pravni i socijalno-ekonomski položaj stranih radnika u Srbiji, naučni saradnik beogradskog Instituta za uporedno pravo Mario Reljanović kaže da su strani radnici u sličnom položaju kao domaći – tamo gde se krše propisi u odnosu na domaće radnike, kršiće se i u odnosu na strane.

„Međutim, kod stranih radnika postoji poseban rizik od radne eksploatacije i trgovine ljudima koji proističe iz njihovog faktičkog položaja, oni dolaze u zemlju o kojoj ne znaju puno (ili ne znaju ništa), kao ni o pravima koja imaju, mogućnostima da ih zaštite...“, ukazuje ova stručnjak za radno pravo. Reljanović smatra da se položaj stranih radnika nije značajno promenio u odnosu na 2018-2019. godinu kada su počeli njihovi prvi masovni prilivi.

„Sa jedne strane smo dobili relativno bolje i zaokruženije zakonodavstvo kada je reč o zapošljavanju stranaca. Sa druge strane, postoje veliki problemi kada je reč o radnicima koji rade na crno, dok su nesavesni poslodavci u međuvremenu veoma lako preuzeli razne mehanizme zloupotreba njihovog angažovanja, koji se pre svega zasnivaju na nedovoljnoj regulisanosti raznih oblika radnog angažovanja koji postoje u praksi a na koje država nije do sada rea-

govala (počev od uređenja rada platformskih radnika, preko lažnog samozapošljavanja, pa do fiktivnih ugovora o poslovnoj saradnji i upućivanja radnika). Agencijski rad takođe nije prepoznat kod zapošljavanja stranaca, što može dovesti do značajnog ugrožavanja njihovog položaja – radnik dolazi da radi za jednog poznatog poslodavca, ali vrlo brzo završi kod nekog sasvim drugog, naravno sa mnogo lošijim uslovima rada“, navodi ovaj ekspert za radno pravo.

Prema njegovim rečima, očekivalo se da će nove norme o stranim radnicima smanjiti crno tržište radne snage ali se ni takva pozitivna promena nije desila.

„Nedavno sprovedeno istraživanje pokazuje da nema promena: rad na crno je zastupljen u istoj meri kao i kod domaćih radnika, u pojedinim delatnostima možda i u većem procentu. Razlog tome prevashodno leži u činjenici da se radi o ranjivoj grupi radnika koji nisu svesni da rade na crno, da mnogi od njih (čak i češće od domaćih radnika) pristaju da rade na crno jer im je značajno da što više novca uštede, kao i zbog činjenice da inspekcija rada i dalje raspolaže skromnim kapacitetima i ovlašćenjima da se bori protiv ovakvih nezakonitih praksi“, rekao nam je Mario Reljanović.

Naš sagovornik ponavlja i svoju raniju ocenu da izmene u zakonodavstvu neće negativno uticati na domaće radnike ukazujući da je ona, pre svega, zasnovana na činjenici da je položaj domaćih radnika dovoljno loš, da se ne može ekonomski očekivati da će se dodatno pogoršati.

„U prethodnim godinama smo bili svedoci da nesavesni poslodavci, ako mogu tako da kažem, bez diskriminacije nude podjednako loše uslove rada i domaćim i stranim radnicima. Oni poslodavci koji su nudili nezakonito niske uslove rada, to čine i dalje. Oni koji su – dobrovoljno ili pod pritiskom stanja na tržištu – primorani da nude bolje uslove, učiniće to i u odnosu na strane radnike kao i u odnosu na domaće. Ono što je međutim negativno, a što se moglo pretpostaviti i pre izmena zakonodavstva, jeste da država ne preduzima korake da zadrži domaće radnike“, naglašava Reljanović.

Svoje ranije upozorenje da ovakvim pristupom države poslodavci u Srbiji neće na duži rok moći da obezbede visokospecijalizovane radnike, naš sagovornik potkrepljuje ocenom da „većina niskokvalifikovanih stranih radnika pre svega traži tržišta koja će im omogućiti što veću zaradu“, dok ih ostali radni uslovi ne interesuju, jer su spremni da rade i na crno.

„Zbog toga pre biraju države u kojima će na crno zaraditi više nego u Srbiji, bez obzira što bi možda u Srbiji bili bolje zaštićeni u radnopravnom smislu (što je krajnje relativna pretpostavka, imajući u vidu stepen zloupotreba). Sa druge strane, države EU imaju aktivne politike privlačenja visokokvalifikovanih radnika, kao i drugih radnika čiji profili nedostaju na domaćim tržištima rada. Ako ponudite 1.000 evra neto inženjeru iz neke emigrantske države da dođe u Srbiju, i zaista legalne i povoljne uslove rada, to će biti ver-

ovratno dvostruko veći iznos od onoga koji potencijalno može da zaradi kod kuće. Ali će istovremeno biti bar trostruko-četvorostuko niži iznos od onoga koji će mu ponuditi neka druga država sa zapada ili severa EU. Tako da mi potencijalno možemo biti konkurentni samo u okruženju, a i to samo u slučaju relativno malog broja poslodavaca u Srbiji koji su spremni da plate tržišnu cenu rada za visokokvalifikovane radnike“, rekao objašnjava Reljanović.

Govoreći o trendu tranzita kroz Srbiju Reljanović kaže da je to naročito vidljivo poslednjih godina kada smo imali značajno povećan priliv stranaca.

„Veliki procenat stranih radnika je Srbiju doživeo samo kao bazu iz koje će lakše naći posao u EU. Naravno, kod visokokvalifikovanih radnika koji dolaze u Srbiju ovaj trend nije toliko izražen iz jednostavnog razloga što Srbija njih i dalje ne privlači, osim kako sam naveo onih koji dolaze da rade kod poznatih poslodavaca (predstavništva stranih kompanija, ili kretanje kroz privredno društvo tokom realizacije stranih investicija). A i oni ostaju u Srbiji samo onoliko koliko je potrebno da bi se završio konkretan posao zbog kojeg su došli – nakon toga se vraćaju kod svojih matičnih poslodavaca, dakle ne pripadaju 'radničkim nomadima' u pravom smislu“.

Već je evidentno da je deficit radne snage postao problem mnogih evropskih država, a najrazvijenije među njima relaksiraju svoje propise i procedure kako bi pospešile uvoz stranih radnika. Takve politike mogu Srbiju da učine manje poželjnom za strance iz regiona, Azije, Afrike, Latinske Amerike..., ali ne mogu, smatra Reljanović, poremetiti priliv strane radne snage, bar iz dva razloga: „Prvo, azijsko i afričko tržište rada ima preveliku ponudu da bi države EU mogle da prime sve ove radnike i uvek će ostati radnika koji će, onemogućeni da odu u EU, potražiti alternativu u drugim državama Evrope. Drugo, kao što sam već naglasio, mnogi radnici Srbiju posmatraju kao tranzitnu državu ka EU. Neki od njih se bukvalno zadrže par dana ili par nedelja pre (ilegalnog) prelaska u EU, ali neki idu drugim putem i ostave svoj trag na tržištu rada u Srbiji zadržavajući se nekoliko meseci, pa i godina, pre nego što nastave svoj put“.

Rezime

“Nužda zakon menja”, stara je izreka kojom bi se najpre mogli objasniti ključni motivi donosilaca odluka za promene normativnog okvira i javnih politika sa ciljem da se zemlja učini privlačnom strancima, pre svega onim radno aktivnim. Stručnjaci i predstavnici “sveta rada” – sagovornici autora ove analize nedvosmisleno ukazuju da je vlast u Srbiji tim promenama zapravo jednostrano udovoljila “svetu kapitala” – njihovim potrebama da što lakše dođu do deficitarne radne snage. Naravno, nije to specifikum Srbije, a ni drugih zemalja iz regiona – reč je o evropskom problemu. A glavno pitanje je kako se pristupa rešavanju tog problema?

Zemlje koje tradicionalno, bolje rečeno decenijama ili vekovima privlače stranu radnu snagu nisu zatečene novom globalnom migratornom krizom. Ili su se lakše snašle. Za Sjedinjene Američke Države, na primer, imigracije su istorijski kontinuirane, gotovo neprekidan priliv stanovništva sa svih strana sveta. Makar do pojave Donalda Trampa i njegove pretnje prinudnim deportacijama.

Nemačka, jedna od država stubova EU, periodično relaksira svoj normativni okvir prilagođavajući ga potrebama za stranim radnicima. Doduše, poslednjih godina ni najjačoj evropskoj ekonomiji “ne cvetaju ruže”: izoštrana globalna konkurencija, kriza i aktuelni protekcionizam SAD po dikta tu Trampa, doveli su na kormilo vlade u Berlinu donedavno teško zamislivu “crno-crvenu” koaliciju konzervativaca (CDU i CSU) sa socijaldemokratama (SPD), koja pod pritiscima prvih namerava da ograniči useljavanje u Nemačku. Ipak, sudeći prema ključnim porukama koalicionog sporazuma – “Nemačka je otvorena zemlja i to će i ostati” i “Želimo da ostanemo zemlja koja je naklonjena useljavanju i da je učinimo privlačnijom za kvalifikovanu imigraciju” – teško je poverovati u rigidnost novih mera za “suzbijanje neregularne migracije”. Tim pre što neke od najradikalnijih takvih mera prati odrednica “privremeno”.

Bilo kako bilo, Srbiji kao maloj zemlji, visokozavisnoj od globalnih dešavanja i politika “velikih igrača”, verovatno tek predstoje izazovi i kada je reč o migracijama. Posebno u strateškom upravljanju tim procesom. A naši sagovornici iz redova nezavisnih stručnjaka i sindikata smatraju da bi bilo pogrešno ako bi se to upravljanje svelo na puke poslovne računice u stilu – treba mi toliko ovih ili onih radnika.

U tom smislu, generalna primedba eksperta za radno pravo Bojana Urdarevića je da se “priča o strancima vodi samo kroz ekonomsku prizmu”.

“Kažu, nema dovoljno radnika u Srbiji pa hajde da dovedemo strane radnike. Ili, strani radnici su jeftiniji od naših, hajde da ih zamenimo, iako strance nekada platimo i više nego domaće radnike. Međutim, svako od tih stranaca želi da ode u zemlje Evropske unije ali su mu one nedostupne pa onda dolaze kod nas. Ko su ti stranci?... S tim u vezi

nemamo nikakvu analizu jer naša država ništa ne planira strateški već vidi samo posledice. Ne možemo da zadržimo naše ljude jer odlaze tamo gde im je bolje, pogotovo danas kada je i jedna Nemačka u manjku radne snage. Država to posmatra samo ekonomski – svako je dobrodošao ako želi da radi”, ukazao je Urdarević, profesor kargujevačkog Pravnog fakulteta u jednoj izjavi za portal Nezavisnost.

Šta, na primer, ako Tramp blokira ili drastično smanji imigracione tokove iz ovih krajeva? Ili ako Nemačka zaista prepolovi broj od 50.000 viza za redovnu migraciju sa Zapadnog Balkana, kako je to predviđeno pomenutim sporazumom “crveno-crne koalicije” u Berlinu? Suprotno programu za olakšan dolazak i zapošljavanje ljudi iz Srbije, Crne Gore, BiH, Albanije, Severne Makedonije i Kosova koji postoji od 1. januara 2021. godine. Naravno da je, zbog već pominjanih motiva ljudi koji napuštaju ovu zemlju, teško poverovati da bi novonagoveštene politike Vašingtona i Berlina doprinele nekom značajnijem smanjenju odliva kadrova iz Srbije, ali šta ako se to, ipak, dogodi? Da li će vlast zahvaliti nekom broju stranaca i naložiti im da se vrate u svoje zemlje? Najavljuje li se tako nešto novom uredbom vlade da se ukidaju subvencije poslodavcima koji zapošljavaju strane pridošlice?

Mnogo je pitanja a još su izvesniji već evidentni izazovi. Na primer, ako se pođe od činjenice da stranci, naročito oni iz azijskih, afričkih i južnoameričkih zemalja, ovde borave i rade tek da zadovolje trenutne materijalne potrebe, trajno uperenog pogleda na Zapad. U politici Srbije prema njima nema ni slova I od integrativnih mera: za ogromnu većinu se ne organizuje testiranje radnih veština, a ne utvrđuju se ni njihove socijalne, obrazovne, kulturne i druge potrebe.

Ova priča, kako to veoma utemeljeno ukazuju stručnjaci poput Maria Reljanovića i Bojana Urdarevića, nije samo ekonomska, već i pravna, demografska, sociološka, politička, kulturološka... A zakonodavci, osim u formalnom smislu, do sada nisu posvetili ozbiljniju pažnju mogućnosti ostanka stranaca u Srbiji, što uključuje osiguranje, obrazovanje, priznavanje diploma, kupovinu nekretnina...

I, takođe, već pominjani direktor Instituta za razvoj i inovacije Zoran Jevtović navodi da najveći kontingenti stranih radnika iz Kine i Turske dolaze u Srbiju zbog velikih infrastrukturnih projekata i ovde borave u svojim potpuno izdvojenim zajednicama: «Oni dolaze tu da bi radili, da bi veći deo plate poslali svojim porodicama kući... ti ljudi ne ostaju i nemaju plan da ostanu u Republici Srbiji».

To što strani radnici ovde žive na relaciji stan – radno mesto – stan, bez interakcije sa okolinom, znači da su oni tu praktično od danas do sutra. A njihova neizvesnost dužeg ili stalnog boravka u Srbiji posledično znači i neizvesnost ponude na tržištu rada. I tako u krug.

Izvori

Narodna Skupština Republike Srbije, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zapošljavanju stranaca (Službeni glasnik RS br. 62/2023)

Narodna Skupština Republike Srbije, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o strancima (Službeni glasnik RS br. 62/2023)

Republički zavod za statistiku, Imigracija stranaca u Republici Srbiji (2025.)

Institut za razvoj i inovacije, Mobilnost radne snage u Srbiji i zemljama Zapadnog Balkana (2024.)

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Inspektorat rada, Izveštaj o radu za 2024. godinu

Fonet, N1, Srpska IT asocijacija o ukidanju podsticaja za zapošljavanje doseljenika (16.6.2025.)

Bloomberg Adria, Šta se krije iza pada Beograda na listi top mesta za digitalne nomade (30.04.2025.)

RTV Vojvodine, Strani radnici u Srbiji - poslednju deceniju broj skoro udestostručen (22.4.2025.)

Euronews Serbia, Broj stranih radnika u Srbiji raste iz godine u godinu (22.03.2025.)

N1, portal, Cveta uvoz radnika u Srbiju (17.11.2024.)

Nova ekonomija, Sve manje radnika u Srbiji, uskoro će nedostajati čak 100.000 ljudi na tržištu rada (6.11.2024.)

NiN, Strani radnici u Srbiji: Bolja prilika za život ili stepenik ka Evropi (12.8.2024.)

Nezavisnost.org, Izmene zakona o zapošljavanju stranaca: Uvod u sunovrat radnih prava (10.5.2023.)

Peščanik, Izmene zakona o zapošljavanju stranaca, Mario Reljanović (22.2.2023.)

O autorima

Branislav Božić je bio dugogodišnji urednik i novinar u listu Danas. Uređivao i pisao teme i kolumne u oblasti društva i ekonomije. Bio je urednik dodataka Socijalni dijalog i sajta Radnik. Saradnik UGS Nezavisnost i Dosijea Nezavisnog udruženja novinara Srbije.

Svetozar Raković je u toku profesionalne karijere duge četrir decenije bio novinar i urednik jugoslovenskog sindikalnog lista Rad i dnevnog lista Danas, zatim novinar i urednik portala Nezavisnost. Profesionalno obavljao i dužnost generalnog sekretara Nezavisnog udruženja novinara Srbije. Diplomirao novinarstvo na Fakultetu političkih nauka.

Država je unapredila postupak odobravanja pristupa stranih ekonomski aktivnih državljana uvođenjem jedinstvene dozvole za njihov boravak i rad u Srbiji, koja se od februara 2024. izdaje u roku od samo 15 dana, u pojednostavljenom, digitalizovanom postupku, što predstavlja olakšanje i za poslodavce i za strane radnike

Stručnjaci ukazuju da Srbija nema relevantne državne ustanove za testiranja znanja, veština i psihofizičkih sposobnosti i pravnih podobnosti ljudi iz inostranstva koji dolaze u potrazi za poslom, što se inače preduzima prilikom zapošljavanja stranaca u drugim zemljama, posebno u članicama Evropske unije, koje takođe imaju problem sa manjkom radne snage

Primedba sindikata su da normativno nije izjednačen položaj stranih i domaćih radnika u Srbiji, odnosno da, nezavisno od zakona, i jedne i druge u praksi muče isti ključni problemi: niske zarade, nesigurni uslovi rada, prekarnost, kršenja radnih i sindikalnih prava, neefikasnost pravosuđa, nemogućnosti usavršavanja i napredovanja po zaslugama

Dodatne informacije:
➔ <https://serbia.fes.de/>